

Az Európa Tanács szerepe Kelet–Közép–Európa demokratikus átalakulásában – Az Európai Unió előszobája

---

Tóth–Ferenci Adrienn

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2021.2.02

Összefoglalás¹: *A hatékony multilateralizmus az elmúlt években megkérdőjeleződött. A hidegháború végén és a közép-kelet-európai rendszerváltás első éveiben mindazonáltal nagy volt a várakozás a multilaterális szervezetek irányában. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 2021 májusa és novembere közötti második magyar elnöksége időszerűvé teszi az Európa Tanács közép-kelet-európai politikai átalakulásban játszott történelmi szerepének áttekintését is. A tanulmány különös figyelmet szentel a szervezetnek a 90-es évek új kihívásai kezelése érdekében végrehajtott intézményi megújulására, bemutatja és értékeli az Európa Tanács emberi jogi rendszerének főbb elemeit. A második magyar elnökség ugyanis többek között arra törekszik, hogy az Európa Tanács 'aranykora' idején kialakított mechanizmusok közül a kisebbségvédelem területén kialakított felülvizsgálati struktúra tovább erősödjön.*

Kulcsszavak: *rendszerváltás, Közép–Kelet–Európa, Európa Tanács, emberi jogi rendszer, intézményi reform, magyar elnökség*

Abstract: *Effective multilateralism has been challenged in recent years. However, expectations were high towards multilateral institutions at the end of the Cold War and during the first years of the regime change in the Central and Eastern European countries.*

---

1 A szerző a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok és Politikatudományi Doktori Iskolájának doktorjelöltje, a Külgazdasági és Külügyminisztérium szomszédságpolitika fejlesztéséért felelős miniszteri biztosi kabinetének főosztályvezetője.

The Hungarian Presidency of the Committee of Ministers between May and November 2021 makes the overview of the historical role of the Council of Europe in the political transition of Central Eastern Europe very topical. This study has a special focus on the institutional renewal of the Organisation to fulfil its potential in addressing the main challenges of the 1990s. The paper also aims to present and evaluate the main elements of the human rights regime in the Council of Europe. The second Hungarian Presidency shall endeavour inter alia to further strengthen the supervisory scheme developed in the 'Golden Age' particularly in the field of national minority protection.

Keywords: *democratic transition, Central Eastern Europe, Council of Europe, human rights regime, institutional reform, Hungarian Presidency*

Bevezetés

Az 1949-ben Londonban alapított Európa Tanács az "Alapító Atyák"² által elképzelt, II. világháború utáni európai intézményrendszer első elemét képezte. Abból a meggyőződésből, hogy az igazságszolgáltatásra és nemzetközi együttműködésre épülő béke elengedhetetlen az emberi társadalom és civilizáció megőrzéséhez (Európa Tanács Alapokmánya, Preambulum, 1949), a szervezet elsődleges célját a tagok közötti nagyobb egység megteremtésében, az európai közös örökség elveinek és eszményeinek megvalósításában és megőrzésében, illetve a gazdasági és társadalmi fejlődés előmozdításában határozták meg. Bármely európai állam csatlakozhatott az Európa Tanácshoz, feltéve, hogy elfogadta a jogállamiság elveit és az emberi jogok és alapvető szabadságjogok minden, joghatósága alá tartozó ember számára történő biztosítását (Európa Tanács Alapokmánya).

---

2 Winston Churchill, Konrad Adenauer, Robert Schuman, Paul Henri Spaak, Alcide de Gasperi, Ernest Bevin. Lásd az Európa Tanács honlapján. Letöltve: 2021. március 5. <https://www.coe.int/en/web/about-us/founding-fathers>

1990-re a fokozatosan mélyülő európai integráció (Barth, Bijsmans 2018) önreflexiós folyamatokat indított el az Európa Tanácsban, szükségessé vált a szervezet Európai Közösségek-hez³ képest történő önmeghatározása.⁴ Bár a maastrichti szerződéssel⁵ létrejövő Európai Unió nem teljesen vethető össze az Európa Tanáccsal mint kormányközi szervezettel (Hlavac 2010), mégis szükségessé vált a két európai intézmény hatáskörének egymáshoz képest való meghatározása (Joris, Vandenberghe 2008). Ezt a munkamegosztást indokolta az egyre hangsúlyosabbá váló együttműködés (Official Journal of the European Communities, 1987) illetve az intézményesülő „négy résztvevő”⁶ találkozók is (Nyilatkozat az Európa Tanács jövőbeni szerepéről az európai intézményrendszerben, 1989). A két európai szervezet közötti kapcsolat azonban külön elemzést érdemel, ennek vizsgálata nem képezi jelen tanulmány tárgyát.

Az Európa Tanács jelenleg ismert intézményi arculata a kelet-közép-európai⁷ (Herczeg, 1998) rendszerváltás előestéjén még nem alakult ki. A történelmi lehetőség az európai államok egyesítésére, és az európai közös örökség demokratikus elveinek az egész európai kontinensre való kiterjesztésére a Berlini fal leomlását és a Szovjetunió összeomlását követően érkezett el. Mind az Európa Tanács (ET) kormányközi döntéshozó szerve, a Miniszteri Bizottság (MB), mind parlamenti fóruma, a Parlamenti Közgyűlés (PKG) egyetértett abban, hogy az Európa Tanács megfelelő keretet biztosít Közép- és

---

3 1993-ig az Európai Szén- és Acélközösségnek, az Európai Gazdasági Közösségnek és az Európai Atomenergia Közösségnek az összefoglaló neve (Kende 1995. 124–143).

4 A Szerző személyes véleménye.

5 Az 1992. február 7-én aláírt maastrichti szerződés 1993. november 1-jén lépett hatályba.

6 A „quadripartite” találkozót az 1989. május 5-i külügyminiszteri találkozón elfogadott politikai nyilatkozat intézményesítette. 8. pontja szerint a „quadripartite” találkozót a Miniszteri Bizottság soros elnöke, az ET-főtitkár, valamint az Európai Közösségek Tanácsának elnöke és az Európai Bizottság elnöke részvételével tartják.

7 Kelet-Közép-Európa alatt, Herczeg Géza történelmi régiója nyomán, jelen tanulmány Lengyelországot, Magyarországot, Csehországot és Szlovákiát, vagyis a V4-et érti, de Szlovénia és Horvátország, illetve Románia is köthető hozzá.

Kelet-Európa államai számára az európai struktúrához való teljes jogú csatlakozásra, illetőleg az ET hatékonyan képes hozzájárulni Európa politikai, jogi, szociális és kulturális dimenziójának kiterjesztéséhez (PACE recommendation 1990, 1124). Az új küldetéshez azonban új eszközökre volt szükség. Az 1990-es években kialakított, előremutató *mechanizmusok* pedig mára meghatározzák az Európa Tanács arculatát.⁸

Az Európa Tanács emberi jogi mechanizmusai a kelet-európai rendszerváltás előtt

Egy Európa helyét és szerepét a felemelkedő két globális szuperhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és Szovjetunió között biztosító páneurópai szervezet létrehozásának gondolata már az I. világháborút követően megjelent. Azonban a nemzetállamok, főként pedig a XIX. század nagyhatalmai közötti versengés a vezető szerep elnyeréséért, akkor megakadályozta a kontinens egyesítését. A II. világháború tragikus eseményei és fájdalmas tapasztalatai ébresztették csak rá Európa nemzeteit, főleg a korábbi nagyhatalom Nagy-Britanniát és Franciaországot arra, hogy az egyedüli esély az elvesztett politikai befolyás visszaszerzésére a föderális megközelítés követése lesz (Gazdag, Kovács 1999, 31–48.). Számos elvi és gyakorlati vitát követően az Európa Tanácsban megtestesülő együttműködési modell egyfajta kötelező átmenetet képez a többi európai és transzatlanti együttműködési formához képest (Mezei, 1999, 49–51.). A szervezet alapítói az Európa Tanácsban az Európa-építési folyamat megtestesülését látták, a kormányközi együttműködési kereteken túlhaladva az Európa Tanács létrehozásával a II. világháború utáni Európa értékközösségét kívánták létrehozni (Mezei et al. 1999, 51.).

Az értékközösség kialakításának célját szolgálta az Európa Tanács által módszeresen létrehozott emberi jogi egyezményrendszer, melyhez elősorban az emberi jogi alapegyezménye⁹ és annak

⁸ A Szerző véleménye.

⁹ Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE), ETS 005, Róma, 1950. november 4.

kiegészítő jegyzőkönyvei, de bármely más, emberi jogi vonatkozású jogi norma, így pl. a kínzás megelőzéséről szóló egyezmény¹⁰, vagy akár a szociális jogokat biztosító egyezmény¹¹ is tartozott.

A szervezet a normaalkotási tevékenység kiegészítéseként szigorúan ellenőrzi a vállalt kötelezettségek végrehajtását és a tagállamok ET-normák teljesítése területén tett előrehaladását is. Azáltal azonban, hogy a kelet-európai bővítés révén új szakértő testületeket hozott létre az új tagállamok európai normákkal való minél szélesebb körű megfelelésének segítésére, az Európa Tanács tulajdonképpen háromszoros célkitűzést teljesít. A normák és sztenderdek kidolgozása és számonkérése mellett célzott támogatási programokkal, intenzív párbeszéd és szakmai támogatás révén a végrehajtás nemzeti szintű elősegítése is a küldetésében szerepel. Ez utóbbi pillér kapott hatós támogatást, és ment át gyökeres átalakításon az 1990-es évek kelet-európai politikai változásai következtében. Tekintettel azonban arra, hogy a kelet-európai tagjelölt országok többségénél a szervezet tulajdonképpen megelőlegezte a teljes tagságot az alapvető kritériumok teljesítése esetén anélkül, hogy szigorúan számonkérte volna a demokratikus intézményrendszer kiépítésében tett előrehaladást, lényegében előrevetítette az emberi jogi normák végrehajtását a későbbiekben érő komoly kihívásokat.

Új emberi jogi intézmények létrehozása 1990 után

A fentiekben kifejtett körülmények és megfontolások következtében az Európa Tanács tehát számos új intézmény létrehozásáról döntött annak érdekében, hogy segítse a tagsági kérelmet benyújtott kelet-közép-európai államok európai normák szerinti

---

¹⁰ Egyezmény a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről Strasbourg, 1987. november 26.

¹¹ Európai Szociális Charta, ETS 035, Torinó, 1961. október 18.

demokratikus átalakulását. A kelet-közép-európai államok számára az ET-tagság komoly lehetőséggel bírt, a első lépést jelentvén az euroatlanti integrációs folyamatban, hiszen mára a kelet-közép-európai történelmi régió (Herczeg et al. 1998) mindegyik állama tagjává vált az Európa Uniónak is.¹²

Emberi Jogok Európai Bírósága

Bár az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) az Emberi Jogok Európai Egyezménye 19. cikkelye nyomán már 1959-ben¹³ létrejött, az állandó Bíróság csupán az EJEE II. kiegészítő jegyzőkönyvének hatálybalépésétől kezdve, 1998-tól működik. A Bíróság által befogadható ügyeket az egyezmény rögzíti, államközi ügyekkel és egyéni panaszokkal is foglalkozik az egyezményben és kiegészítő jegyzőkönyvekben fogalt elfogadhatósági kritériumok alapján.¹⁴ Legismertebb elfogadhatósági feltétele a hazai jogorvoslati lehetőségek kimerítése, illetve a kérelemnek a hazai jogorvoslati lehetőségek kimerítéséről szóló végleges határozattól számított hat hónapon belüli benyújtása az EJEB-hez. Utóbbi feltételt a bíróság ügyterhének csökkentését célzó bírósági reform keretében már módosítja az EJEE 2013-ban aláírásra megnyitott 15. kiegészítő jegyzőkönyve, azonban annak hatálybalépéséhez az EJEE összes részes államának, vagyis az ET mind a

12 Magyarország 1990. november 6-án csatlakozott az Európa Tanácshoz 24. tagállamként, és elsőként a kelet-európai régióból, megelőzve Lengyelországot (1991), Bulgáriát (1992), Észtországot, Litvániát, Szlovéniát, Csehországot, Szlovákiát, Romániát (1993), Lettországot, Ukrainát, Albániát, Észak-Macedóniát (1995), Horvátországot, Oroszországot (1996), Bosznia-Hercegovinát (2002), Szerbiát (2003) és Montenegrót (2007).

13 Az ET Parlamenti Közgyűlésének elődje, az ún. Tanácskozó Gyűlés (Consultative Assembly) a Bíróság első tagjait 1959-ben választotta meg, és a Bíróság első ülését 1959 februárjában tartotta. The Court in Brief. https://www.echr.coe.int/Documents/Court_in_brief_ENG.pdf

14 EJEE 35. cikk.

47 tagállamának ratifikálása szükséges. A szóban forgó kiegészítő jegyzőkönyvhöz eddig 46 tagállam csatlakozott, a reformintézkedés hatálybalépésére mindaddig nem kerül tehát sor, amíg a fennmaradó egy tagállam nem ratifikálja az egyezményt.

Az EJEB ítéleteinek végrehajtása az egyezmény 46. cikke értelmében minden szerződő fél számára kötelező, az ítéletek végrehajtását a Miniszteri Bizottság feladata ellenőrizni (EJEE 46. cikk 2. pont).

A Miniszteri Bizottság rendszeresen felülvizsgált döntése alapján¹⁵ az ítéletvégrehajtás MB általi ellenőrzését külön erre a célra felállított szervezeti egység koordinálja. Ez a főosztály szervezi a negyedévente megrendezésre kerülő emberi jogi formációjú miniszteri bizottsági, ismertebb nevén CMDH-üléseket (általában március, június, szeptember, december első heteiben)¹⁶. Az ítéletvégrehajtási Főosztály (EXEC) amellett, hogy összeállítja a CMDH-ülések napirendjét, naprakész háttéranyagokat és értékelő elemzéseket is készít a napirenden szereplő ügyek végrehajtásának állapotáról, a meghozott nemzeti intézkedésekről, a CMDH által elfogadott korábbi határozatokról, hogy ezzel is segítse a Miniszteri Bizottságot az ítéletek végrehajtásának hatékony ellenőrzésében. A tagállamok a végrehajtás állapotáról ún. cselekvési tervekben (*action plan*) számolnak be. A szükséges egyéni vagy általános intézkedések meghozatalát, vagyis a bírósági ítélet teljesítését követően az MB határozatban (*resolution*) zárja le a vizsgálatot. Tekintettel arra, hogy a Miniszteri Bizottságot a 47 tagállam kormányzati képviselői alkotják, a bírósági ítéletek végrehajtása nem ritkán túlmutat a jogi természetű eszmecserén, és számos esetben politikailag túlfűtött vitákba torkollik. Ilyen esetben nem feltétlenül nyújt támpontot az EXEC által elkészített, tárgyszerű jogi elemzés; a küldöttségek politikai megbízás alapján foglalnak

---

15 Többek között a 2016. március 30-ai határozat szabályozza az ítéletvégrehajtást felügyelő szervezeti egység feladatkörét. GR-H(2016)2-final, 30 March 2016.

16 A szerző saját tapasztalata a CMDH (Comité des Ministres Droits de l'Homme) ülésein való személyes részvétel alapján 2011–2016 között.

állást. Kiváló példa erre a Ciprus kontra Törökország¹⁷ államközi ügy, melyben a Bíróság 2001-ben hozott ítéletet, végrehajtásának felülvizsgálata pedig három fejezet esetében a mai napig nincs lezárva. Sőt, a CMDH legutóbbi, 2021. márciusi ülésén azt a döntést hozta, hogy az államközi ügy bizonyos aspektusainak vizsgálatát csak egy év múlva, 2022 márciusában folytatja.¹⁸

Bár az ítéletek végrehajtása minden, az EJEE-hez csatlakozott tagállam számára kötelező, a felülvizsgálat során a Miniszteri Bizottság korlátozott eszközökkel rendelkezik a végrehajtás kikényszerítésére. A határozatok, ideiglenes határozatok (*interim resolution*), főttkári levél és közvetítés szemmel láthatóan nem hoznak áttörést a politikailag érzékeny kérdésekben. A helyzet fonákja éppen az, hogy ahol már főttkári közbenjárásra van szükség, vajmi kevés esély kínálkozik a sikeres közvetítésre, hiszen nyilvánvalóan politikai megfontolások húzódnak a nem teljesítés mögött. De nem csupán az államközi ügyek azok, ahol egy tagállam megmakacsolhatja magát. Az is általánosító közkeletű tévedés, hogy az ítéleteket csupán a nem szilárd demokratikus berendezkedésű államok vonakodnak végrehajtani. A Hirst kontra Egyesült Királyság ügyben a strasbourgi Bíróság a fogvatartottak szavazati jogának biztosítását várta az alperes államtól (*respondent state*), a párbeszéd pedig 13 éven át zajlott. Végül a hasonló jogsérelemmel beérkező ügyek számának növekedése, illetve a nemzeti parlamentnek az MB által biztosított széleskörű mérlegelési hatásköre (*margin of appreciation*) vezetett eredményre, mely végül az ítélet végrehajtása érdekében hozott brit intézkedéseket elegendőnek értékelte, és 2018 decemberében lezárta az ügyet.¹⁹ A Miniszteri Bizottságnak tehát nincs tényleges

17 Press release issued by the Registrar, Judgment in the case of Cyprus v. Turkey, <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-68489-68957%22%5D%7D>

18 CM/Del/Dec(2021)1398/H46-32, Cyprus vs Turkey, Varnava and Others vs Turkey, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680alb36d

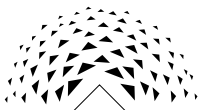
19 Five cases against the United Kingdom, CM/ResDH(2018)467, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016808feca9

eszköze a nem teljesítés szankcionálására. A legerősebb jelzés az EJEE 46. cikk 4. pontjának alkalmazása, amely az ET és az ítéletvégrehajtást közlelő és aktívan követő civil szervezetek terminológiájában egyenlő a kötelezettségszegési eljárással. Ebben az esetben a Miniszteri Bizottság formálisan felkéri a Bíróságot annak eldöntésére, hogy az alperes állam valóban elmulasztotta-e az ítéletvégrehajtással összefüggő egyezményes kötelezettsége teljesítését. Erre eddig az EJEK és a CMDH történetében egyszer adódott példa, amikor a Miniszteri Bizottság Azerbajdzsán esetében alkalmazta a kötelezettségszegési eljárás megindítását 2017 decemberében (CMDH Interim Resolution CM/ResDH(2017)429, 2017).

Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság (ECRI)

A Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság egy olyan emberi jogi monitoringmechanizmus, amely a faji, etnikai, nemzeti származási, a bőrszín-, az állampolgárság-, a vallás-, és a nyelvi alapú megkülönböztetéssel, az idegengyűlölet, antiszemitizmus és intolerancia eseteivel foglalkozik (ECRI's Mandate). A bizottság létrehozásáról az Európa Tanács tagállamainak állam- és kormányfői első csúcstalálkozójuk alkalmával, 1993-ban, Bécsben hoztak döntést (Vienna Declaration and Action Plan, CoE Summit, Vienna, 1993). A csúcstalálkozóra nem véletlenül ekkor került sor. Annak összehívása mögött nem csupán a közös normák és elvek alapján újraegyesülő Európa eszméje húzódott meg, hanem a párhuzamosan zajló délszláv háború elrettentő példája is. Az újraéledő agresszív nacionalizmus, és annak a nemzeti kisebbség vonatkozásában is jelentkező katasztrofális következményei rádobbantották az európai vezetőket arra, hogy nemcsak a békés európai építkezés lehet veszélyben. Jugoszlávia szétesése, és az ottani konfliktus eszkalálódása más régiókra is komoly politikai, geopolitikai veszélyeket jelent (Vienna Declaration and Action

Plan, 1993). Ez a felismerés vezetett egy kormányközi szakértői bizottság létrehozásához, amely felügyeli a rasszizmus, idegengyűlölet, antiszemitizmus és intolerancia elleni jogszabályalkotást, a nemzeti politikát és egyéb intézkedéseket a tagállamokban. A bécsi csúcstalálkozó akcióterve felhatalmazta az új testületet arra, hogy általános irányelveket fogalmazzon meg (*general policy recommendation*). Az állam- és kormányfők második, strasbourgi csúcstalálkozója megerősítette az ECRI jogositványait 1997-ben (Strasbourg Declaration and Action Plan, 1997). Az ECRI Statútumának elfogadására végül 2002-ben, a Parlamenti Közgyűlés szélsőséges mozgalmak veszélyeiről szóló, 2000-ben elfogadott ajánlását (PACE recommendation 1438 (2000)) követően került sor. A statútum rögzíti a bizottság mandátumát, valamint országmonitoringgal kapcsolatos és normaalkotó tevékenységét, melynek alapján ötéves ciklusokban ellenőriz évente 9-10 ET-tagállamot. Az ECRI létrehozása óta 16 tematikus irányelvet fogadott el, és kiegészíti az Európa Tanács nemzeti kisebbségvédelmi monitoringtevékenységét.

Emberi jogi biztos

A 90-es évek nagy horderejű változásai és az európai társadalmakat érő kihívások következtében került sor az ET-tagállamok állam- és kormányfőinek második csúcstalálkozójára 1997-ben Strasbourgban (Final Declaration, Second Summit). A második csúcstalálkozó alkalmával egy olyan cselekvési terv kidolgozására került sor, amely a demokratikus stabilitás megerősítése céljával olyan területeket azonosított be, ahol látványos eredményekre volt kilátás. Így a strasbourgi cselekvési terv az emberi jogok, szociális kohézió, állampolgári biztonság, demokratikus értékek és kulturális sokszínűség területén foglalmazott meg javaslatokat (Action Plan, 1997). Az emberi jogi biztos hivatalának létrehozása

is ezek között a javaslatok közöt szerepelt²⁰, létrehozásáról végül a Miniszteri Bizottság az első magyar elnökség idején, a Budapesten megrendezésre került 104. külügyminiszteri értekezlet során döntött (CM Resolution (99) 50). A budapesti külügyminiszteri értekezlet során nemcsak az emberi jogi biztos intézményének létrehozásáról született döntés. A szervezet alapításának 50. évfordulójával egybeeső magyar soros elnökség alkalmával a külügyminiszterek a budapesti nyilatkozatban megerősítették elkötelezettségüket az Európa Tanács mint Európát újra egyesíteni képes intézmény emberi jogi mechanizmusainak alkalmazása és az emberi jogok primátusa iránt (Budapest Declaration 1999).

Az emberi jogi biztos hivatalt létrehozó határozat értelmében a biztos széleskörű jogosítványokkal rendelkezik az emberi jogi tudatosság és oktatás előmozdítása, az emberi jogok védelmét és a jogsértések megelőzését célzó felvilágosítás és tanácsadás, a nemzeti emberi jogvédő intézmények tevékenységének elősegítése, a tagállami emberi jogi szabályozások és gyakorlat hiányosságainak beazonosítása, az emberi jogi szttenderdek végrehajtásának elősegítése és bármely, az emberi jogokkal összefüggő témával kapcsolatos jelentéstétel területén (CM Resolution (99) 50).

Az emberi jogi biztos hivatala nem igazságügyi intézmény, vagyis egyéni panaszokkal nem foglalkozik, de módjában áll következtetéseket megfogalmazni vagy állampolgárok sérelmére elkövetett emberi jogsértések nyomán széleskörű kezdeményezéseket elindítani. Az emberi jogi biztos számos nemzetközi és nemzeti intézménnyel működik együtt, így az ENSZ és szakosított intézményei, az Európai Unió, EBESZ vagy vezető emberi jogi civil szervezetek, egyetemi szféra és think tankek is a partnerei között

---

20 A jelenlegi emberi jogi biztost a Parlamenti Közgyűlés 2018. január 25-én választotta meg. A Bosznia-Hercegovinából származó Dunja Mijatović 2018. április 1-jén foglalta el hivatalát és kezdte meg hatéves mandátumát. A jelenlegi biztos negyedik a hivatalban a lett Nils Muižnieks (2012–2018), a svéd Thomas Hammarberg (2006–2012) és a spanyol Alvaro Gil-Robles (1999–2006) után.

szerepelnek (Az emberi jogi biztos mandátuma, 1999). Az emberi jogi biztos mandátuma hármass célkitűzés alapján az országlátogatásokra és nemzeti hatóságokkal, civil szervezetekkel való párbeszédre, tematikus jelentéstételre, az emberi jogok alkalmazásának végrehajtását szorgalmazó tanácsadásra, valamint felvilágosító tevékenységre épül (The Commissioner, CoE).

A biztos tematikus tevékenysége az új kihívások számszerű növekedésével fokozatosan bővül. A klasszikus emberi jogi kérdések, mint a véleménynyilvánítás szabadsága, a sérülékeny társadalmi csoportok védelme vagy az esélyegyenlőség mellett, olyan területek is előtérbe kerültek, mint a mesterséges intelligencia emberi jogi aspektusai vagy a pandémia, illetve a gazdasági helyzet emberi jogi vetületei.

Joggal a Demokráciáért Európai Bizottság (Velencei Bizottság)

Ha csak egy ET-intézményt kellene kiemelni, amely a legnagyobb mértékben járult hozzá a kelet-európai országok demokratikus átalakulásához, és a legismertebb, legelismertebb intézmények között szerepel, az kétségkívül a Velencei Bizottság lenne. Hírneve túlszárnyalja az ET-térség határait is, alkotmányozási kérdésekben máig a legfőbb hivatkozási pont. Az Európai Unió is épít a Velencei Bizottság tevékenységére, egyrészt speciális státusszal rendelkezik a Velencei Bizottságban, másrészt számos esetben hivatkozik a véleményére. A Velencei Bizottság korábbi német tagja, Wolfgang Hoffman-Riem véleménye szerint a testület egyenesen az Európai Unió döntéshozatalára is hatással lehet, különösen azóta, hogy az Európai Bizottság számos alkalmával saját tevékenysége szolgálatába állította a Velencei Bizottságot (Hoffmann-Riem²¹, 2014. 584.).

---

21 Wolfgang Hoffmann-Riem német jogászprofesszor, a Német Szövetségi Alkotmánybíróság korábbi bírja és a Velencei Bizottság korábbi német tagja.

La Pergola²², olasz jogászprofesszor elképzelése nyomán a Velencei Bizottság létrehozására végül az olasz külügyminiszter tett javaslatot Velencében, az 1989. március 31–április 1-jén megrendezésre került Joggal a demokráciáért alkotmányozó konferencián.²³ A közép- és kelet-európai államokban a berlini fal leomlása után egyre sürgetőbbé vált az igény a demokratikus alkotmányozási folyamat támogatására, ezért a Miniszteri Bizottság 1990. január 19–20-án, szintén Velencében megrendezésre került konferenciáján úgy döntött, hogy részegyezmény formájában hozza létre az új bizottságot (Schnutz Dürr, 2010).

Bár manapság már a Velencei Bizottság tevékenysége az egyik legsikeresebbnek és legismertebbnek tekinthető, kezdetben nem minden tagállam volt lelkes a kezdeményezés hallatán, és nem is volt mindenki hajlandó a részegyezményhez való csatlakozásra. Egyes tagállamok attól féltek, hogy a Bizottság hozzájárul a szakosított bíróságok elterjedéséhez az alkotmányos felülvizsgálati jogkörrel rendelkező legfelsőbb bíróságokkal szemben (Schnutz Dürr, 2010).

2010-ben készült, a Velencei Bizottságot bemutató munkájában Schnutz Dürr arra is felhívta a figyelmet, hogy az alkotmányjog területén való együttműködés egyáltalán nem volt egyértelmű egy kormányközi szervezet keretein belül. Az alkotmányjog szükség-szerűen közel áll az állami szuverenitást érintő kérdéskörökhöz, és olyan érzékeny aspektusokkal is foglalkozik, mint a hatalmi ágak, a végrehajtói és törvényhozói hatáskör szétválasztása. Ezek a körülmények indokolták azt, hogy nem alakult ki konszenzus a Bizottság létrehozásának szükségességével kapcsolatban, így az csupán részegyezmény formájában jött létre, és kezdetben az ET akkori 23 tagállama közül mindössze 18 csatlakozott a kezdeményezéshez a Miniszteri Bizottság határozata alapján (1990 (CM Resolution (90) 6).

---

22 Antonio Mario La Pergola, olasz jogtudós, főügyész, később a közösségi politika koordinálásáért felelős miniszter (1987–1989) az Európai Unió Bíróságának bírójá (1994–2006).

23 Final Declaration of the Conference “Democracy through Law” (Venice, 1989. március 31– április 1.)

A Joggal a Demokráciáért Európai Bizottság, amely statútuma szerint az Európa Tanács alkotmányozási kérdésekben illetékes konzultatív testületként kezdte meg tevékenységét, végül székhelye után Velencei Bizottságként vált általánosan ismertté. A bizottság mandátuma alapján az ET tagállamaival és harmadik országokkal²⁴, főként közép-kelet-európai államokkal működött együtt alkotmányozási, törvényhozási és igazgatási elvi és gyakorlati kérdésekben egyrészt a demokratikus intézmények hatékonysága és erősítése, másrészt a jogállamisági elv érvényesülésének elősegítése érdekében (Appendix to Resolution (90) 6, Statute 1990).

Bár a bizottság elismertségének köszönhetően mára meglehetősen kiszélesedett a tevékenységi területe – alapjogi kérdésekben, a demokratikus intézményekkel és a jogállamisággal összefüggő törvényalkotást, igazságszolgáltatási reformot vagy nemzeti kisebbségi jogokat érintő kérdéskörökben is kikéri a véleményét – a Velencei Bizottság tevékenységéről szóló 2019. évi jelentés a testület elsődleges tevékenységi köreként továbbra is az alkotmányozási tanácsadást jelöli meg, amelyet a testület vélemény formájában készít el. Ahogy az éves jelentés is kiemeli, de a Statútum 3. cikkely 2. pontja rögzíti, ilyen kérést az érintett tagállam, vagy az ET különböző szervei, a Parlamenti Közgyűlés, a Miniszteri Bizottság, a Helyi vagy Regionális Önkormányzatok Kongresszusa (CLRAE), a főtitkár vagy a VB tevékenységében részt vevő más nemzetközi szervezetek és testületek fogalmazhatnak meg. Az éves jelentés arra is felhívja a figyelmet, hogy a VB-vélemények formailag ugyan nem bírnak jogi kötőerővel, mégis hatással vannak a vonatkozó ország jogalkotására, hála a bizottság hírnevének, függetlenségének, pártatlanságának és nemzetközi presztízsének. A vélemény elfogadását követően ráadásul a bizottság kész továbbra is segíteni az érintett tagállamot, amíg az alkotmány vagy más, szóban forgó törvény elfogadásra nem kerül.

---

²⁴ A statútum elfogadásakor még egyetlen kelet-közép-európai állam sem volt tagja az Európa Tanácsnak.

2002-ben, miután az Európa Tanács minden akkori tagja csatlakozott hozzá, a bizottság kiterjesztett részegyezménnyé alakult át, vagyis lehetővé vált nem európai országok csatlakozása is. 2019-ben 62 teljes jogú tagot számlál és 13 egyéni entitás formálisan is kapcsolódik a tevékenységéhez (Annual report 2019).

Nemzeti kisebbségvédelem az Európa Tanácsban

A nemzeti kisebbségi kérdéskör változó intenzitással ugyan, de a kezdetektől fogva az Európa Tanács tevékenységének homlokterében áll. A Palamenti Közgyűlés elődjeként az ún. Tanácskozó Gyűlés²⁵ már 1949-ben javasolta a Miniszteri Bizottság számára egy olyan egyezmény kidolgozását, amely az ENSZ Közgyűlés által 1948. december 10-én elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában²⁶ foglaltakra hivatkozva kollektív garanciát nyújt minden állampolgára számára a jogok és alapvető szabadságjogok gyakorlásához (PACE recommendation 38 (1949)). Ennek eredményeként született az Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről²⁷, de preambuluma szerint ez csak az első lépés volt az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában foglalt egyes jogok kollektív érvényesüléséhez. A Parlamenti Közgyűlés 1960-ban javaslatot tett a Miniszteri Bizottságnak az EJEE második kiegészítő jegyzőkönyve kidolgozására, amely az első jegyzőkönyv által nem említett bizonyos polgári és politikai jogokról szól (PACE recommendation 234 (1960)). A PKGY ugyanezen ajánlása szövegszerű javaslatot is tett egy olyan cikkely megfogalmazására, mely kimondja a törvény előtti egyenlőséget, és tiltja a diszkriminációt többek között nemzeti hovatartozás és nemzeti kisebbséghez tartozás alapján is.

---

25 Consultative Assembly

26 Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata https://www.ohchr.org/en/udhr/documents/udhr_translations/hng.pdf

27 Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE), ETS 005, Róma, 1950. november 4.

1961. évi 285. számú ajánlásában a PKGY emlékeztet arra, hogy az Emberi Jogi Egyezmény 14. cikkelye ugyan biztosít némi védelmet a nemzeti kisebbségek számára a diszkriminációval szemben, ugyanakkor szükség van a nemzeti kisebbségek kollektív érdekeinek az államok alapvető érdekeinek figyelembevételével történő biztosítására is. Ezért olyan szöveget javasol a második kiegészítő jegyzőkönyvbe, amely kitér a nemzeti kisebbségek azon jogára, hogy közösségként, a közrend tiszteletben tartásával gyakorolhassa saját nyelvét és kultúráját, iskolát hozhasson létre, ahol a maga választotta nyelven kap oktatást, és azon a nyelven gyakorolhatja vallását. Az ígéretes próbálkozásokat végül az Emberi Jogi Bíróságnak a belga nyelvi ügyben hozott 1968-as ítélete²⁸ akasztotta meg, melynek következtében az illetékes szakértői bizottság is arra a konklúzióra jutott 1973-ban, hogy nem szükséges a kisebbségek jogairól külön kiegészítő jegyzőkönyv kidolgozása (FCNM Explanatory report, 1995, 1.).

Fentiekhez hasonló kezdeményezések születtek a kisebbségi nyelveket és azokat használó közösségek védelmére is. A Tanácskozó Gyűlés 1957-ben és a Parlamenti Közgyűlés 1961-ben is²⁹ felszólított az Emberi Jogi Egyezmény kisebbségi jogokat, kisebbségi kultúrát és nyelvet védő kiegészítésére (ECMRL Explanatory report, 1992, 1.). A Parlamenti Közgyűlés 1981. évi 928-as ajánlása felhívta a figyelmet a kisebbségi nyelvű oktatási és kulturális problémákra, és ugyanebben az évben az Európai Parlament is elfogadott egy állásfoglalást ebben a kérdésben. Mindkét dokumentum arra a következtetésre jutott, hogy szükség van a regionális vagy kisebbségi nyelvek és kultúra védelmét célzó charta kidolgozására (ECRML Explanatory report et al. 1992, 1.).

28 A „Belga nyelvi ügy” az Emberi Jogi Bíróság 1968. július 23-i ítélete. „A vallon illetve flamand nyelvek külön régiót képeztek, és a régió nyelve volt a kizárólagos közigazgatási és állami iskolai oktatás nyelve is. Ez utóbbit tekintették sérelmesnek a flamand régióban élő panaszosok, de tulajdonképpen nem sikerült álláspontjukat az Emberi Jogok Európai Bíróságával elfogadtatni, amely a 2. cikkbe az oktatási nyelv szülői választásának jogát nem tudta beleérteni” (Kovács, 2015, 14.).

29 1957. évi 136. sz. határozat, 1961. évi 285. sz. ajánlás.

Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény

A kelet-közép-európai demokratikus átalakulással párhuzamosan egyre nagyobb politikai igény mutatkozott a nemzeti kisebbségvédelem jogi és politikai kereteinek felülvizsgálatára is. A hidegháború lezárását követő politikai, fegyveres konfliktusok, és a fentebb már említett délszláv háború kíméletlenül irányította rá a nemzetközi szervezetek figyelmét a nemzeti kisebbségek helyzetére, és tudatosította, hogy az etnikai, kulturális és nyelvi sokszínűség társadalmon belüli kezelése nem tűr halasztást.

A jogi keretek kidolgozásának előkészületei a Miniszteri Bizottságon belül már 1992-ben megindultak, számos javaslat fogalmazódott meg a kisebbségvédelem jövőbeni formáját illetően. A magyar, olasz és jugoszláv hatóságok szorgalmazására a Velencei Bizottság is megvizsgálta a kérdést, és egy kisebbségvédelmi egyezmény szövegezését javasolta³⁰. A Miniszteri Bizottságon belül Ausztria az etnikai csoportok védelméről (FCNM Explanatory report et al. 1995, 2.), a Parlamenti Közgyűlés pedig átfogóbb jelleggel a kisebbségi jogok biztosításáról szóló, az Emberi Jogi Egyezményhez fűzendő kiegészítő jegyzőkönyv kidolgozását szorgalmazta (PACE Recommendation, 1993, 1201.). Az állam- és kormányfők 1993-as bécsi csúcstalálkozóján ezek fényében arról született döntés, hogy a kisebbségek védelmére egy keretszabályozás kidolgozása szükséges (Vienna Declaration, 1993).

A bécsi nyilatkozat ezzel egyidőben arról is döntött, hogy a nemzeti kisebbségek egyéni jogait kulturális területen garantáló, az EJEE-t kiegészítő jegyzőkönyv szövegezése is szükséges³¹.

Fenti döntések eredményeképpen a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény 1995. február 1-jén aláírásra megnyílt, és három évvel később 1998. február 1-jén hatályba lépett az

---

30 Explanatory report on the Proposal for a European Convention for the Protection of Minorities by the Venice Commission, 1991, CDL (91) 8. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL\(1991\)008-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL(1991)008-e)

31 Ez vezet el a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának kidolgozásához ETS 148, Strasbourg, 05/II/1992.

egyezményhez csatlakozó tagállamok vonatkozásában³². Keretszabályozás lévén az emberi jogi egyezményhez fűzött kiegészítő jegyzőkönyvnél a nemzeti kisebbségek számára ugyan kevesebb védelmet jelentett, hiszen az EJE és jegyzőkönyveiben foglaltak megsértése esetén utóbbiak lehetőséget adtak volna a strasbourgi Emberi Jogi Bírósághoz való fordulásra (Szalayné Sándor, 2003. 213.). Mégis hatamas előrelépés abban a tekintetben, hogy az első általános érvényű, jogilag kötelező erejű nemzetközi egyezmény a nemzeti kisebbségek jogainak vonatkozásában. A keretegyezmény célja olyan feltételek teremtetése a tagállamokban, amelyek hozzájárulnak a nemzeti kisebbségek kultúrájának és identitásának megőrzéséhez és fejlesztéséhez. A keretegyezmény rendelkezései szorgalmazták a törvény előtti egyenlőséget, az identitás, ehhez tartozóan a vallás, a nyelv, a hagyomány és a kulturális örökség védelmét, a gyülekezés, a véleménynyilvánítás, a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadsághoz való jog tiszteletben tartását, a kisebbségi nyelv szabad és beavatkozás nélküli használatát és a kisebbségi nyelven történő tanulás biztosítását. A keretegyezmény emellett azt is indítványozza, hogy a felek szükség esetén törekedjenek a szomszédos államokkal két- és többoldali egyezmények megkötésére annak érdekében, hogy biztosítsák az érintett nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek védelmét (1999. évi XXXIV. törvény)³³. A keretegyezmény ezen rendelkezése megerősíti a jószomszédi kapcsolatokról és a nemzeti kisebbségek különjogainak biztosításáról szóló, szomszédos országokkal kötött alapszerződéseink létjogosultságát és relevanciáját.

32 Ez 1998. február 1-jén 13 tagállamot jelentett: Horvátország, Ciprus, Dánia, Észtország, Finnország, Németország, Magyarország, Észak-Macedónia, Moldova, Románia, San Marino, Szlovákia, Spanyolország. Még abban az évben csatlakozott Örményország, Ausztria, Csehország, Olaszország, Lichtenstein, Málta, Oroszország, Szlovénia, Ukrajna és az Egyesült Királyság. Jelenleg az ET 39 tagállama részese az egyezménynek. A mai napig nem csatlakozott Andorra, Belgium, Franciaország, Görögország, Írország, Luxemburg, Monaco és Törökország.

33 1999. évi XXXIV. törvény az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló, Strasbourgban 1995. február 1-jén kelt keretegyezményének kihirdetéséről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99900034.TV>.

Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája

Bár a Nyelvi Charta már három évvel korábban elfogadásra került, 1992. november 5-én aláírásra is megnyílt, a Kisebbségvédelmi Keretegyezményhez hasonlóan csupán 1998-ban lépett hatályba. Résszes államainak száma akkor és most is messze elmarad a Kisebbségvédelmi Keretegyezményétől³⁴. Ennek valószínűleg az az oka, ahogy a Nyelvi Charta végrehajtásának felülvizsgálatára létrehozott, független szakértőkből álló bizottság magyar tagja, Kardos Gábor fogalmaz, hogy „a Charta alapkonceptiója (...) az, hogy az európai kulturális örökség részét képező regionális vagy kisebbségi nyelveket védi. Bevallott célja, hogy eltávolítsa a kulturális örökségvédelem körébe vont kisebbségi nyelvvédelmet a kisebbségi jogok politikai világából, és ilyen módon egyes európai államok számára elfogadhatóbbá váljon. (Azonban) a nyelv politikai ügy... és a kulturális örökségvédelem légies köntösébe öltözve is az marad.” (Kardos, 2017. 34.).

A Charta hiába biztosítja a tagállamok számára, hogy csatlakozáskor eldönthessék, mely regionális nyelvek vonatkozásában, milyen mértékben és területük mely részén kötelezik el magukat a hivatalos nyelvektől eltérő kisebbségi nyelvet érintő általános védelmen felül, a Charta à la carte rendszerének köszönhetően – mivel a regionális vagy kisebbségi nyelvek használóinak „rejtetten és közvetetten” jogokat biztosít (Kardos, G. 2017.33–34-o.) –, félő, hogy a kisebbségi nyelvhasználat körül az utóbbi években amúgy is kialakult feszült politikai légkör nem kedvez az újabb csatlakozásoknak³⁵.

---

34 A Nyelvi Charta 1998. március 1-jén Horvátország, Finnország, Magyarország, Lichtenstein, Hollandia, Norvégia vonatkozásában lépett hatályba, abban az évben csupán Svájc csatlakozott hozzá. Ausztria és Szlovénia 2001-ben, Szlovákia 2002-ben, Szerbia és Ukrajna 2006-ban, Románia csak 2008-ban csatlakozott. A balti államok és Oroszország vagy Olaszország, Bulgária a mai napig nem részese, ahogy Belgium, Franciaország, Görögország és Törökország sem. Jelenleg az ET 25 tagállama részese az egyezménynek.

35 Lásd az államnyelv védelméről szóló ukrainai törvény 2019. április 25-i elfogadását és a Velencei Bizottság ezzel kapcsolatos 2019. december 9-én elfogadott 960/2019 sz. véleményét.

A Parlamenti Közgyűlés szerepe a tagállami kötelezettségvállalások felülvizsgálatában

Az Európa Tanács kelet-európai bővítésével párhuzamosan a Parlamenti Közgyűlés egyre jelentősebb szerepet töltött be az újonnan csatlakozók kötelezettségvállalásainak ellenőrzésében, és eleve a monitoringfunkció is egyre hangsúlyosabbá vált a testület tevékenységi körében. A PKGY már a tagfelvételt megelőzően tájékozódott a csatlakozási kérelmet benyújtó állam politikai-intézményi struktúrájáról, és az általános kritériumok mellett sok esetben testre szabva fogalmazta meg elvárásait és véleményét a tagfelvételre vonatkozóan. Tekinettel arra, hogy Magyarország a volt szovjet blokkból elsőként nyert tagságot az Európa Tanácsban 1990-ben, a magyar tagfelvételi kérelemről készített 52 oldalas jelentés (PACE report 6288, 1990) alapján kialakított vélemény különösebb elvárásokat már nem fogalmazott meg. Értékelte a különleges meghívottként a PKGY tevékenységében már korábban résztvevő magyar delegációval való addigi együttműködést, és a részletes jelentésben feltérképezett történelmi, politikai, gazdasági viszonyok, az alkotmányos berendezkedés és addigi reformok, illetve a már aláírt Európa tanácsi egyezmények fényében alkalmasnak nyilvánította (PACE Opinion 153 (1990). Ezzel ellentétben például az 1995-ben csatlakozási kérelmet benyújtott és 2002-ben felváltelt nyert Bosznia-Hercegovina esetében a PKGY véleménye hosszan sorolja az ET-normákat, megszabva az előírt egyezményekhez történő csatlakozás elvárt idejét is (tagfelvételt követő egy vagy két éven belül), valamint azokat a belső jogalkotási feladatokat, amelyeket szükségesnek ítél az ET-tagság megelőlegezésével párhuzamosan. Természetesen Magyarország és a tetszőlegesen kiválasztott Bosznia-Hercegovina esete nem teljesen hasonlítható össze, bár a tagság melletti-elleni politikai szempontok nyilván mindkét esetben közrejátszottak. Míg Magyarország esetében nem volt kérdés, hogy az ET előbb-utóbb megnyitja kapuit a volt szovjet blokk országai előtt, és erre a történelmi küldetésre az ET-nek is szüksége volt,

addig a háborúból éppen kilábaló Bosznia, ahol a külső segítséggel tető alá hozott daytoni megállapodás tulajdonképpen csak az etnikai vérengzéssel járó háborút zárta le, az etnikai ellentéteket nem tudta rendezni³⁶, sokkal nagyobb kihívást jelent a békés európai építkezést zászlajára tűzött szervezetnek³⁷.

Tulajdonképpen a PKGY monitoringeljárása is a kelet-európai bővítés vívmányaként értékelhető. Kezdetben az ET normákkal való megfelelést a PKGY illetékes bizottságai vizsgálták. A PKGY 1993. évi 488 sz. utasítása rendelkezett arról, hogy az új tagállamok vállalásának teljesüléséig a PKGY bizottságok hathavi rendszerességgel számoljanak be a PKGY Bureau-nak. A monitoringeljárás ezt követően fokozatosan intézményesült, bár 1997-ig írásos kérelemre volt szükség formális monitoringeljárás megindításához. Az állandó monitoringbizottság létrehozására 1997-ben került sor (PACE Resolution III15 (1997)), és innentől kezdve vált automatikussá az új belépők esetében a monitoringeljárás lefolytatása.

Ahogy a szervezet alapításának 50. évfordulója alkalmából – a Miniszteri Bizottság akkori soros magyar elnöksége alatt – 1999-ben kidolgozott dokumentum is hangsúlyozta, az Európa Tanács 1990 utáni nyitott kapuk politikája, a „terápiás tagfellel” (abbéli meggyőződés, hogy az ET tagság pozitív hatást gyakorol a demokratikus átmenetre) következtében mind a Miniszteri Bizottság, mind a Parlamenti Közgyűlés kialakította saját monitoringeljárását a tagállamok vállalt kötelezettségeinek folyamatos ellenőrzésére. A Miniszteri Bizottság bizalmas párbeszédre alapuló, tematikus kormányközi monitoringja, illetve a PKGY transzparens, országalapú megközelítése egyaránt azt a célt szolgálták, hogy az újonnan csatlakozó tagállamban a kritikus és konstruktív párbeszédnek köszönhetően a demokrácia és emberi jogok tiszteletének lehető legmagasabb szintje alakuljon ki (50 év és 104 ülészak egy választóvonalak nélküli, nagyobb Európáért).

---

36 Latal 2019.

37 A Szerző véleménye.

Következtetések

A XX. század utolsó évtizede, a kelet-közép-európai átalakulás történelmi időszaka kivételes esélyt adott az Európa Tanácsnak, hogy újradefiniálja szerepét a nemzetközi szervezetek versenyében. A maastrichti szerződéssel 1993-ban létrejövő Európai Unió, a budapesti csúcstalálkozó után intézményesülő EBESZ³⁸ egyaránt a demokratikus normák és sztenderdek előmozdításának igényével léptek fel. Az EU-val ellentétben, amely gazdasági együttműködésnek indult, és az EBESZ-szel amely elsősorban biztonsági együttműködési szervezatként határozta meg magát, komoly hangsúlyt fektetve annak politikai-katonai aspektusaira, az Európa Tanács elsősorban az emberi jogokkal, jogállamisággal, demokráciafejlesztéssel összefüggő normaalkotási és felülvizsgálati tevékenységgel kívánta segíteni tagállamait³⁹.

Márpedig az 1990-es években ezek az értékek egyre inkább előtérbe kerültek, hiszen az európai integráció, a kelet-közép-európai államok számára hön áhított EU-tagság feltételét is, többek között, a szilárd, emberi jogok tiszteletére épülő demokratikus berendezkedés és a stabil jogállami rendszer képezték⁴⁰.

Az Európa Tanács, felmérve ezt a történelmi lehetőséget, gyorsan reagált az új idők új igényeire. Néhány alapvető kritérium teljesítése után – mint az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez és felülvizsgálati mechanizmusához való csatlakozás, ennek részeként a halálbünetetés eltörlése lényegében megelőlegezte a tagságot. Abból indult ki, hogy az új demokráciák többet profitálnak a szervezeten belül rendelkezésre álló, az új igényeknek köszönhetően kialakított, emberi jogok tiszteletét, jogállamiság kiépítését, demokratikus átmenetet segítő mechanizmusokból,

38 Budapest Summit Declaration Towards a Genuine Partnership in a New Era, pp. 12. 1994. december 6. <https://www.osce.org/files/f/documents/5/1/39554.pdf>.

39 A Szerző véleménye.

40 Outcome Document of the World Summit, 2005, Preamble and in Article 2 of the Treaty on European Union

mintha kívül maradnának. Ez a szempont látványosan érvényesült az Orosz Föderáció tagfelvételi kérelme körül kialakult viták során, amikor a tagfelvételt támogatók, köztük a szervezet főtitkári pozícióját 1994-től betöltő svéd Daniel Tarschys meggyőződéssel képviselte, hogy Európa biztonságát az szolgálja, ha Oroszországot az Európa Tanács a tagjai között tudja (Tarschys, 1997. 4–9.). Tarschys elkötelezettsége nem volt új keletű, és valóban biztonsági célokat szolgálhatott, hiszen a PKGY riportőreként már 1991-ben, a Szovjetunió megszűnése évében is kifejezte aggodalmát, hogy a Szovjetunió összeomlásával ki gyakorol ellenőrzést a szovjet nukleáris arzenál felett (PACE Recommendation 1991, 1161.).

De a 90-es évek nem csupán az Európa Tanács szempontjából volt meghatározó, a kelet-közép-európai államok is sokat profitáltak az ET-vel való együttműködésből. Az Európa Tanács tagsága lényegében felkészítette az euroatlanti integráció útján továbblépni szándékozókra a későbbi uniós tagságra, így számukra lényegében az Unió előszobájának is tekinthető az ET. Jelen tanulmány arra kívánt rávilágítani, hogy a leglényegesebb és az Európa Tanács arculatát napjainkban leginkább meghatározó emberi jogi és jogállamisági sztemderdek, mechanizmusok kialakítására a kelet-közép-európai demokratikus átalakulás elősegítése és támogatása céljából került sor. Az Európa Tanács intézményi megújulása a 90-es években tehát döntő részben a külső, történelmi kihívásnak és nem a belső reformigényeknek volt köszönhető, így úgy is összegezzhetjük, hogy a régió politikai-társadalmi átalakulása idézte elő a szervezet reformját. Ugyanakkor a régió államainak és az Európa Tanácsnak találkoztak az érdekei abban, hogy új lendületet adjanak a szervezet normaalkotási tevékenységének olyan területeken is, amely szabályozását éppen az újonnan csatlakozók megjelenése tette szükségessé. Mind a szervezet, mind az új tagállamok számára gyümölcsöző volt az együttműködés, hiszen míg az Európa Tanács történelmi küldetését teljesítette, közreműködött a kelet-közép-európai államok euroatlanti integrációval kapcsolatos ambícióinak teljesülésében.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága második magyar elnökségének nemzeti kisebbségvédelmi feladatait illetően, az Európa Tanáccsal való további együttműködésben a jövőben is elsősorban a lehetőségekre célszerű összpontosítani. Bár újabb globális kihívások jelentek meg többek között a migrációval, a kultúrák közötti együttéléssel vagy a környezetvédelemmel összefüggésben, a nemzeti kisebbségvédelem kérdését az Európai Bizottság Minority SafePack kezdeményezést elutasító álláspontja fényében szemmel láthatóan továbbra is az Európa Tanácsban szükséges és érdemes új szintekre emelni.

Irodalom

Barth, Christiane, Bijmans, Patrick. (2018). The Maastricht Treaty and public debates about European integration: the emergence of a European public sphere?, *Journal of Contemporary European Studies*, 26:2, 215–231, A letöltés ideje: 2021. március 5. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14782804.2018.1427558?scroll=top&needAccess=true>

CM Declaration on the future role of the Council of Europe in European construction (1989). Decl(05/05/89). A letöltés ideje: 2021. március 13. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectId=0900001680535ad9

CM Department for the execution of judgements of the European Court of Human Rights, A letöltés ideje: 2021. március 13. <https://www.coe.int/en/web/execution/presentation-of-the-department>

CM Document, 50 years and 104 session for building a greater Europe without dividing lines (1999). A letöltés ideje: 2021. március 13. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680531bd9#globalcontainer

CM iGuide of the, Procedures and working methods. A letöltés ideje: 2021. március 12. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=090000168058d922#ftnl64

CMDH Interim Resolution CM/ResDH(2017)429, Execution of the judgment of the European Court of Human Rights, Ilgar Mammadov against Azerbaijan, 5 December 2017. A letöltés ideje: 2021. március 14. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016807611fd

CM Resolution CM(89)82 Restricted on the Final Declaration of the Conference "Democracy through Law" (1989). A letöltés ideje: 2021. március 10. <https://rm.coe.int/09000016804b8caa>

CM Resolution (90) 6 on a Partial Agreement establishing the European Commission for Democracy through Law (1990). A letöltés ideje: 2021. március 12. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680535949

CM Resolution (99) 50 on the Council of Europe Commissioner for Human Rights (1990). A letöltés ideje: 2021. március 5. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805c305a

CM Resolution Res(2002)8 on the statute of the European Commission against Racism and (2002). A letöltés ideje: 2021. március 11. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680973356

CM Resolution Res (2002)3 adopting the revised Statute of the European Commission for Democracy through Law. A letöltés ideje: 2021. március 10. https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_01_Statute

CM Resolution on Cyprus vs Turkey, Varnava and Others vs Turkey (2018) CM/Del/Dec(2021)1398/H46-32. A letöltés ideje: 2021. március 12. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680alb36d

CM Resolution on Five cases against the United Kingdom (2018). CM/ResDH(2018)46, 7. A letöltés ideje: 2021. március 12. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016808feca9

CM Supervision of the execution of judgments of the European Court of Human Rights: procedure and working methods for the Committee of Ministers' Human Rights meetings, GR-H(2016)2-final, 30 March 2016, Council of Europe Statute ETS 001. (1949). A letöltés ideje: 2021. március 9. https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/001https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016806303a9

Compilation of ECRF's General Policy recommendations, CRI(2018)16. A letöltés ideje: 2021. március 7. <https://rm.coe.int/compilation-of-ecri-s-general-policy-recommendations-march-2018/16808b7945>

Complete list of the Council of Europe's treaties. A letöltés ideje: 2021. március 13. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list>

Council of Europe. The Budapest Declaration for a Greater Europe without dividing lines (1999). A letöltés ideje: 2021. március 12. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectId=09000016805e305c

Council of Europe Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, ETS 005, (1950). A letöltés ideje: 2021. március 13. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680063765>

Council of Europe Convention establishing the CPT and Rules of Procedure, Reference documents. A letöltés ideje: 2021. március 10. <https://www.coe.int/en/web/cpt/publications>

Council of Europe Founding Fathers. A letöltés ideje: 2021. március 12. <https://www.coe.int/en/web/about-us/founding-fathers>

Council of Europe Framework Convention for the Protection of National Minorities ETS 157, Strasbourg, 1995. február 1. A letöltés ideje: 2021. március 13. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007cdac>

Council of Europe Statute ETS 001, (1949). A letöltés ideje: 2021. március 9. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/001>

Council of Europe Summit, Vienna Declaration and Action Plan (1993). A letöltés ideje: 2021. március 11. <https://rm.coe.int/0900001680536c83>

Council of Europe Summit, Final Declaration, Second Summit, Strasbourg (1997). A letöltés ideje: 2021. március 10. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=090000168058f093

Council of Europe, The Court in Brief, A letöltés ideje: 2021. március 13. https://www.echr.coe.int/Documents/Court_in_brief_ENG.pdf

ECRI Country Monitoring, A letöltés ideje: 2021. március 12. <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/country-monitoring>

ECRI Standards, A letöltés ideje: 2021. március 12. <https://rm.coe.int/ecri-european-commission-against-racism-and-intolerance-brochure/16808c6e42>

ECRI Internal Rules of Procedure, A letöltés ideje: 2021. március 12. <https://rm.coe.int/internal-rules-of-procedure-of-ecri-adopted-by-ecri-on-20-march-2003-a/16808b86d0>

Európa Tanács Egyezménye a Kínzás és az embertelen vagy megalázó bűntetések vagy bánásmód megelőzéséről ETS 126. (1987). A letöltés ideje: 2021. március 13. <https://rm.coe.int/16806dbb2c>

Emberi Jogok Európa Egyezménye, ETS 005, (1950). A letöltés ideje: 2021. március 11. https://www.echr.coe.int/documents/convention_hun.pdf

European Charter for Regional or Minority Languages ETS 148. (1992). A letöltés ideje: 2021. március 11. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680695175>

Explanatory report to the European Charter for Regional or Minority Languages (1992). A letöltés ideje: 2021. március 11. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800cb5e5>

Explanatory report to the Framework Convention for the Protection of National Minorities

Strasbourg, 1995. február 1. A letöltés ideje: 2021. március 11. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800cb5eb95>

Explanatory report on the Proposal for a European Convention for the Protection of Minorities by the Venice Commission, (1991). CDL (91) 8. A letöltés ideje: 2021. március 12. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL\(1991\)008-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL(1991)008-e)

Gazdag, Ferenc, Kovács, Péter. (1999). *Az Európa Tanács 1949–1999*, SVKI.

- Herczeg, Géza. (1998). Kelet-Közép-Európa mint történelmi régió. *Magyar Szemle, Új Folyam* VII. 9–10. szám. Letöltve: 2021. március 12. http://www.magvarszemle.hu/cikk/19980901_kelet_kozep-europa_mint_tortenelmi_regio
- Hlavac, Marek (2010): Less Than a state, more than an international organization: The Sui generis nature of the European Union. *Munich Personal RePEc Archive PAPER*. A letöltés ideje: 2021. március 12. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/id/eprint/27179>
- Hoffmann-Riem, Wolfgang (2014). The Venice Commission of the Council of Europe – Standards and Impact. *European Journal of International Law* 25(2): 579–597 · July 2014. A letöltés ideje: 2021. március 12. https://www.venice.coe.int/files/articles/Hoffmann-Riem_Venice_Commission_Standards.pdf
- Joris, Tony, Vandenberghe, Jan. (2008). *The Council of Europe and the European Union: natural partners or uneasy bedfellows?* Columbia Journal of European Law, 15(1), 1–41. A letöltés ideje: 2021. március 11. <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/coljeul15&div=4&id=&page>
- Kardos, Gábor (2017). *Mérlegen a Nyelvi Charta*. Kisebbségi Szemle 2. évf. 3.sz. (2017.). A letöltés ideje: 2021. március 13. http://epa.niif.hu/03700/03751/00005/pdf/kisebbségi_szemle_2017_03_033-041.pdf
- Kende Tamás (1995). Palánkai Tibor (1995). *Az európai integráció gazdaságtana*. Aula Kiadó, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem. pp. 124–143.
- Kovács, Péter (2015). *Kisebbségvédelem az Emberi Jogok Európai Bíróság joggyakorlatában*. KJI, pp. 14. A letöltés ideje: 2021. március 13. <https://www.kji.hu/wp-content/uploads/2016/06/Ko%cc%88nyv-Kisebbs%3a%9gv%c3%a9delem.pdf>
- Latal, Srecko (2019). Serb Leader's War drums Stir New Fears in Bosnia. *Balkan Insight*. A letöltés ideje: 2021. március 14. <https://balkaninsight.com/2019/04/16/serb-leaders-war-drums-stir-new-fears-in-bosnia/>
- Mandate of the Commissioner for Human Rights*. A letöltés ideje: 2021. március 13. <https://www.coe.int/en/web/commissioner/mandate>

- Mandate of the European Commission against Racism and Intolerance.* A letöltés ideje: 2021. március 13. <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/ecri-s-mandate>
- Mezei Géza (1999). Gazdag Ferenc, Kovács Péter (1999). *Az Európa Tanács intézményei és működése – belülről nézve.* Az Európa Tanács 1949–1999, SVKI, pp. 49–63.
- Official Journal of the European Union.* (1992). Treaty on European Union. A letöltés ideje: 2021. március 7. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:11992M/TXT>
- Official Journal of the European Union* (2012). Consolidated version of the Treaty on European Union. A letöltés ideje: 2021. március 13. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2b1f140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF
- Official Journal of the European Communities.* (1987) Letter from Jacques Delors to Marcelino Oreja. A letöltés ideje: 2021. március 10. https://www.cvce.eu/en/obj/letter_from_jacques_delors_to_marcelino_oreja_brussels_16_june_1987-en-07d1a62d-3324-42b7-8c1b-e15b486alde3.html
- Resolution adopted by the UN General Assembly.* (2005) Outcome Document of the World Summit. A letöltés ideje: 2021. február 5. <https://www.refworld.org/docid/44168a910.html>
- PACE Recommendation 38* (1949) Human rights and fundamental freedoms. A letöltés ideje: 2021. március 11. <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-EN.asp?FileID=14035&lang=EN>
- PACE Doc. 108*, (1949) Measures for the fulfilment of the declared aim of the Council of Europe in accordance with Article 1 of the Statute in regard to the safeguard and further realisation of Human Rights and fundamental freedoms Conclusionsl Parliamentary Assembly, retrieved on 04/08/2020: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-EN.asp?FileID=51&lang=EN>
- PACE Recommendation 234* (1960)l Second Protocol to the Convention on Human Rights. A letöltés ideje: 2021. március 13. <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-en.asp?FileId=14271>

- PACE Recommendation* 285 (1961) Rights of national minorities. A letöltés ideje: 2021. március 13. <https://pace.coe.int/en/files/14322>
- PACE Recommendation* 1124 (1990) on Relations with the countries of Central and Eastern Europe (General policy of the Council of Europe). A letöltés ideje: 2021. március 13. <https://pace.coe.int/en/files/15158>
- PACE Opinion* 153 (1990). Application by Hungary for membership of the Council of Europe. A letöltés ideje: 2021. március 13. <https://pace.coe.int/pdf/62a40a46439a09c077477d2fe05998f331aa57963326667a8259ffe25682ae848428febal2/opinion%20153.pdf>
- PACE Order* No. 488 (1993) on Honouring of commitments entered into by new member states. A letöltés ideje: 2021. március 13. <https://pace.coe.int/en/files/13691>
- PACE Resolution* 1115 (1997) on Setting up of an Assembly committee on the honouring of obligations and commitments by member states of the Council of Europe (Monitoring Committee). A letöltés ideje: 2021. március 11. <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16526>
- PACE Recommendation* 1161 (1991) on the Crisis in the Soviet Union. A letöltés ideje: 2021. március 13. <https://pace.coe.int/en/files/15195.html>
- PACE Recommendation* 1201 (1993) Additional protocol on the rights of minorities to the European Convention on Human Rights. A letöltés ideje: 2021. március 13. <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-en.asp?FileId=15235>
- PACE Recommendation* 1438 (2000). A letöltés ideje: 2021. február 15. <https://pace.coe.int/en/files/16765>
- PACE report*. Doc. 6288, 1990. szeptember 21. Report on Hungary's application for membership of the Council of Europe. A letöltés ideje: 2021. március 13. <https://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/1990/EDOC6288.pdf>
- Press release of ECtHR* on Judgment in the case of Cyprus v. Turkey (2001). A letöltés ideje: 2021. március 13. https://hudoc.echr.coe.int/eng_press#%22itemid%22:%22003-68489-68957%22%22

PACE Rules of Procedure (1999). A letöltés ideje: 2021. március 10. http://assembly.coe.int/nw/xml/RoP/RoP-XML2HTML-EN.asp?id=EN_CEGEIFJD

Protocol No. 6 to the European Convention on Human Rights concerning the Abolition of the Death Penalty, ETS 114, (1983). A letöltés ideje: 2021. március 10. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/114>

Protocol No. 13 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, concerning the abolition of the death penalty in all circumstances, ETS 187 (2002). A letöltés ideje: 2021. március 10. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/187>

Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention CETS 194 (2004). A letöltés ideje: 2021. március 13. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680083711>

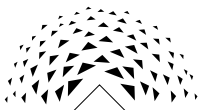
Protocol No. 15 amending the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms CETS 213 (2013). A letöltés ideje: 2021. március 10. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/213>

Protocol No. 16 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms CETS 214 (2013). A letöltés ideje: 2021. március 10. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680084832>

Schnutz Dürr, R. (2010). The Venice Commission. In *International Encyclopaedia of Laws, Intergovernmental Organizations, Supplement 39 Council of Europe* pp. 349–382, ed. by Prof. Dr. R. Blanpain, Wolters Kluwer Law&Business. A letöltés ideje: 2021. március 9. https://www.venice.coe.int/files/articles/Durr_Venice_Commission.pdf

Szalayné Sándor, Erzsébet (2003). *A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században*. pp. 213. Kisebbségi monográfiák III. Gondolat Kiadói Kör, MTA-Kisebbségtudományi Intézet, Budapest.

Tarschys, Daniel (1997). The Council of Europe: strengthening European security by civilian means, pp. 4–9. *NATO Review*. A letöltés ideje: 2021. március 13. <https://www.nato.int/docu/review/1997/9701-1.htm>

Treaty establishing the European Economic Community (1957). A letöltés ideje: 2021. március 13. https://www.cvce.eu/obj/treaty_establishing_the_european_economic_community_rome_25_march_1957-en-cca6ba28-0bf3-4ce6-8a76-6b0b3252696e.html

Treaty of Paris setting up the European Coal and Steel Community (1951). A letöltés ideje: 2021. március 13. https://www.cvce.eu/obj/treaty_establishing_the_european_coal_and_steel_community_paris_18_april_1951-en-11a21305-941e-49d7-a171-ed5be548cd58.html

Venice Commission, Annual report of activities 2019, CDL-RA(2019)001-e. A letöltés ideje: 2021. március 13. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-RA\(2019\)001-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-RA(2019)001-e)

Venice Commission Proposal for an European Convention for the Protection of Minorities, CDL(1991)007-e. A letöltés ideje: 2021. március 13. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL\(1991\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL(1991)007-e)